

УДК 37.014.2:316(44)

О. Г. КОНОПЕЛЬЦЕВА

викладач

Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна

ІДЕЇ НАРОДНОЇ ПЕДАГОГІКИ ЯК ПІДРУНТЯ СТАНОВЛЕННЯ
ТРАДИЦІЙ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ У ФРАНЦІЇ

У статті розглянуто народну педагогіку Франції та чинники, що вплинули на її розвиток. Наведено визначення поняття “традиції” французьких дослідників і відомості про витoki народних традицій у Франції, їх закарбування в людській свідомості через твори народної творчості. Розкрито зміст традицій народного виховання друїдів і галлів за часів панування Римської імперії. Подано детальний опис лицарського виховання, його традицій та ідеалів, образу справжнього француза, що існував у тогочасному суспільстві та виконував виховну функцію зразка для підростаючих поколінь. Наведено відомості про вплив народної творчості на твори французьких письменників і зворотний педагогічний вплив цих творів на традиції родинного виховання дитини у Франції, а також подальший розвиток народної педагогіки. Проаналізовано низку французьких прислів'їв та окреслено їх виховний вплив на моральне, естетичне, трудове, розумове, громадянське та фізичне виховання; встановлено взаємозв'язок між традиціями народної педагогіки та сімейним вихованням у Франції.

Ключові слова: сімейне виховання, Франція, народна педагогіка, традиції, фольклор, казки, прислів'я, лицарське виховання.

В умовах активізації процесів демократизації та гуманізації суспільства вчені з різних країн світу все більше уваги приділяють родині та процесам, що в ній відбуваються, адже саме в колі сім'ї відбувається первинне формування дитини як особистості та як майбутнього громадянина держави. Тому уряди спрямовують свої зусилля на розробку заходів, спрямованих на підтримку родини на державному рівні та створення належних умов для виховання нових поколінь. У зв'язку з цим важливо зазначити, що в 1989 р. Організація Об'єднаних Націй ухвалила Конвенцію про права дитини, до якої приєдналося 193 країни світу. У цьому документі наголошено, що “дитині для повного і гармонійного розвитку її особистості необхідно зростати в сімейному оточенні, в атмосфері щастя, любові і розуміння”, а “сім'я як основному осередку суспільства і природному середовищу для зростання і благополуччя всіх її членів і особливо дітей мають бути надані необхідні захист і сприяння” [2, с. 4].

Попит на якісне виховання існував у суспільстві завжди. Інтерес до нього виявляли як видатні педагоги та суспільні діячі різних часів, так і звичайні громадяни. Протягом довгого часу покоління різних народів накопичували свій позитивний досвід виховання дітей, переосмислюючи свої здобутки, змінюючи пріоритети та започатковуючи народні традиції, вплив яких на виховання відчутний і сьогодні. Виховні традиції народів світу хоча й відрізняються одна від одної, але мають спільну мету – виховання громадянина, який буде сприяти процвітанню суспільства, відпові-

дати його вимогам. Традиції народного виховання дитини у Франції як країни з багатющою історією, що дала світові чимало знакових фігур у різних галузях, викликають сьогодні в світі безумовний інтерес. У світлі євроінтеграційних прагнень України важливо досліджувати та впроваджувати найкращі здобутки країн Європи та Франції, зокрема у сфері родинного виховання.

Аналіз української наукової літератури свідчить, що певні аспекти історії традицій сімейного виховання було висвітлено в працях Т. Алексєєнко, Г. Ващенко, О. Духновича, А. Макаренка, В. Постового, С. Русової, Г. Сковороди, М. Стельмаховича, О. Сухомлинської, К. Ушинського та ін. Також значний внесок у дослідження народної педагогіки в Україні зробили Г. Довженок, М. Євтух, Н. Загладь, Т. Мацейків, Ю. Руденко, М. Стельмахович, Ю. Ступак, В. Сухомлинський, Є. Сявавко, М. Тадеєва, Т. Швець та ін. Серед французьких учених народну педагогіку розглядали І. Гільшер, М. Жусс, Ж. Снідерс, Ж. Тестан'єр, С. Френе та ін.

Дослідження народної педагогіки Франції в Україні сприяло накопиченню та систематизації загальних знань із цієї тематики. Водночас огляд доробок сучасної вітчизняної педагогіки свідчить про недостатнє висвітлення в ній питань становлення традицій народної педагогіки у Франції. Зокрема, в Україні не аналізували вплив ідей народної педагогіки на становлення традицій родинного виховання у Франції.

Метою статті є аналіз витоків народної педагогіки Франції та узагальнення її впливу на становлення традицій сімейного виховання з дохристиянських часів до XVII ст.

За визначенням французького словника Larousse, “традиції (від лат. *traditio*; *tradere* – передавати) – передача доктрин, легенд, звичаїв тощо протягом довгого часу, особливо через слово та приклад, ... із покоління в покоління” [8, с. 1032].

Видатний французький антрополог М. Жусс вважав, що “традиція – це передача живих елементів, попередньо отриманих і здавна відпрацьованих усередині етнічного середовища... це жива річ, оскільки вона випрацьовується безпосередньо з життя” [6, с. 13].

Традиції нерозривно пов'язані з усною культурою, оскільки їх передають або усно (за допомогою слова), або за допомогою прикладу. Зазвичай зібрані знання в традиційному суспільстві набувають словесної форми (часто віршованої), вивчаються напам'ять і є невід'ємною частиною колективної пам'яті та самоідентифікації.

Народна педагогіка, фундаментом якої є народні традиції, протягом віків мала безпосереднє відношення до вибудови людської сутності, формування звичного образу того, яким має бути представник того чи іншого народу; її вплив був спрямований на моральне, естетичне, трудове, розумове, громадянське та фізичне виховання.

До народної творчості належать такі здобутки культури, як: пісні, міфи, казки, поеми, приказки, лічилки, танці, ігри, спектаклі, пантоміми,

колискові, вечорниці, архітектура, байки, лицарські романи, фарси, іконографія, скульптури, ритуали, повір'я, звичаї тощо.

Витоки народної культури важко досліджувати, особливо її ранній вплив на виховання дітей. У цьому допомагає вивчення фольклору, дослідження культурної спадщини народу. Варто зазначити, що церква вбачала в народних легендах та оповіданнях пережитки поганства й усіяло намагалася викоренити усну народну творчість. Утім, не зважаючи на зовнішні перешкоди та тиск, її продовжували передавати з покоління в покоління.

Перші згадки про усне вчення з виховною метою стосуються друїдів – касті жерців Галлії, що зосредили у своїх руках владу та, зокрема, займалися вихованням молодих поколінь; з огляду на запит суспільства та зовнішні погрози освітній процес було спрямовано на виховання воїнів-захисників.

Найповніші дані про побут друїдів навів Гай Юлій Цезар у “Записках про Галльську війну”: “Друїди зазвичай не беруть участь у війні та не сплачують податків нарівні з іншими (вони взагалі звільнені від військової служби та всіх інших повинностей). Унаслідок таких переваг багато хто часто вступає до них на науку, або їх посилають батьки та родичі. Там, кажуть, вони вчать напам'ять безліч віршів, і тому деякі залишаються в школі друїдів по двадцять років. Вони вважають навіть за гріх записувати ці вірші, між тим як майже в усіх інших випадках, а саме в суспільних і приватних записах, вони користуються грецьким алфавітом” [1, с. 126–127]. Друїди не записували свої знання, вони передавали їх на галявинах лісу, в оточенні природи, і хоча, на перший погляд, вони не збереглися й загубилися, та все-таки поганські звичаї та вірування ще довго жили в народі, впливаючи на побут і традиції франків.

Після завоювання Галлії римлянами в I ст. н.е. галли прийняли християнство, хоча потай продовжували шанувати своїх богів та язичницькі звичаї, а виховання дітей на декілька століть перемістилося до монастирів і зазнало впливу церкви та римського суспільства: навчання молитвам, латинській та грецькій мовам. Також школярі вивчали твори Плутарха, Гомера, Вергілія, Цицерона, Демосфена, Горація та інших відомих мислителів.

У IX ст. формується французька держава, а Карл Великий, крім інших державних справ, опікується й питаннями виховання та освіти молоді, сприяючи відкриттю університетів і шкіл при монастирях.

Із початком Середньовіччя та феодалізму французьке суспільство змінюється: з одного боку, існували обмеження через спадковість соціальних позицій; з іншого – в середовищі розпусних і жорстоких звичаїв, залишків романського розкладу та германської жорстокості з'являються такі поняття, як самопожертва, честь, лояльність, дотримання слова, відчуття взаємного обов'язку, повага та кохання до жінки, святість шлюбу, радощі побуту, галантність та елегантність манер і, нарешті, лицарство – поетичний підсумок усіх відчуттів та ідей цього часу, повне вираження феодалізму [5, с. 218].

Коріння лицарства сягає часів стародавньої Германії, коли ватажки збройних загонів оточували себе компаньйонами, які сиділи з ними за столом і таким чином імітували двір імператорів, феодалних сеньйорів, які були ізольовані в своїх замках і, щоб уникнути самотності, кликали своїх менш впливових васалів і надавали їм у своїх володіннях посади й утворювали невеличкий двір і загін воїнів. Цей двір розростався завдяки синам васалів, яких відсиляли до сеньйора в учні. Посвячення у воїни відбувалося на урочистій церемонії: вони отримували меч і спис із рук сеньйора, визнавали себе лицарями та давали йому клятву вірності. З цих германських звичаїв і народився орден лицарства [4, с. 513].

Лицарство ґрунтувалося на трьох великих цінностях тієї епохи: віра, звитяга та кохання; це був поетизований інститут, досконалий та не реалізований до кінця. Але навіть у своїй недосконалості він чинив найпрекрасніший вплив на моральний розвиток суспільства, адже завжди був ідеальною моделлю досконалості в суспільстві.

Сині васалів, яких посиляли до двору сеньйора, формувалися, практикуючи лицарські чесноти й відточуючи військові навички, та успішно служили йому за пажів, зброєносців, щитоносців, перш ніж вступити в лицарі. Так само хазяйка замку оточувала себе дочками васалів і опікувалася їхнім вихованням. У колі доброти та фамільярності родинного затишку, поруч із цими жінками, що із завзяттям пропагували лицарські ідеали, під впливом поезії, у своїх обов'язках і пригодах, із цим нескінченим джерелом відчуттів пом'якшувалися звичаї і з'явилися та галантність, делікатність і елегантність, що й перетворили французів на найтовариських людей у світі. Це сталося саме в замку, завдяки лицарському духу, який підняв статус жінки і з малознайомим до тоді почуттям їхньої гідності розвинув цю душевну силу, цю духовну витонченість, цю сердечність, що маюб таке важливе значення в сучасній історії. Як хазяйка замку, жінка слугувала своїй вотчині, як і її чоловік; як і він, вона була зацікавлена в його честі та її збереженні; вона могла наслідувати цю вотчину та порядкувати в ній. І жінки, перебуваючи нарівні з чоловіками, прагнули керувати моральною поведінкою суспільства. Під впливом культу Діви Марії родинний дух став найпотужнішою пристрастю, а шлюб – священним інститутом, таїнством, повагу до якого зуміло прищепити священство [5, с. 233–234].

Звичайно, що життя лицарів при дворі та їхні ідеали так і залишилися б відомими лише обмеженому колу, якби не трубадури. Саме вони, складаючи рими та пісні, відобразили лицарський кодекс у лицарській літературі, що виникла на межі XI–XII ст. на півдні Франції, в Провансі, та популяризували лицарські ідеали в усій Європі. Крім оповідань, до наших часів дійшли такі твори лицарської літератури, як “Івейн, або Лицар Лева”, “Ерек і Еніда”, “Ланселот або Лицар Воза”, “Персеваль або повість про Грааль” К. де Труа, “Пісня про Роланда”, “Роман про Трістана та Ізольду” та ін.

Лицарське виховання було свого роду системою виховання підростаючих поколінь у дусі служіння батьківщині, вірності та відданості коро-

лю, честі, мужності, хоробрості, вірності даному слову й обов'язку. З часів лицарства в мові залишилося багато прислів'їв, що й у наші дні сприяють моральному вихованню молоді: “Чиста совість – найм'якша подушка”, “Честь – дорожче грошей”, “Добра слава – дорожче багатства”, “Ризик – благородна справа”, “Тільки справи ставляться у заслугу”, “Сміливість завойовує міста”, “Хто вміє чекати, той свого дочекається”, “Хто прийшов з мечем, від меча загине” [3, с. 24–25].

Згодом у Франції на основі здобутків фольклору з'являється ще низка літературних творів, які також вплинули на становлення виховання у Франції, зокрема “Гаргантюа і Пантагрюель” Ф. Рабле, казки Ш. Перро та байки Лафонтена.

У романі “Гаргантюа і Пантагрюель”, присвяченому проблемам виховання, Ф. Рабле широко висвітлює тогочасні народні традиції та фольклор, а груба мова його героїв, запозичена в народі, розходиться на цитати, тим самим поповнюючи скриньку народної педагогіки.

Французькі народні казки вчать цінувати такі риси людини, як чесність, працьовитість, кмітливість. Вони стали натхненням для творів багатьох письменників, але найвідомішими серед них є й досі популярні в усьому світі казки Ш. Перро. Вони також зазнали впливу народних казок французького народу, адже всі ці оповідання існували у фольклорі й раніше, але саме письменник надав їм літературну форму та потужний морально-виховний заклик. Творами Ш. Перро зачитувалися в придворних салонах і звичайних сільських хатах; їх театралізували на площах вуличні актори, передавали з рук у руки, про них схвально відгукувалися такі авторитетні діячі, як Вольтер і Фенелон, який, до речі, використовував казки Ш. Перро у вихованні онука короля.

Лафонтен писав свої байки живою народною мовою, широко застосовуючи уявні та яскраві прийоми та, розповідаючи про всі професії та суспільні кола королів, єпископів, робітників), висвітлює їх недоліки. Також його твори рясніють прислів'ями та приказками, що лунають із вуст простих людей та мають повчальний характер: *il est bon de parler et meilleur de se taire* (добре розмовляти, а ще краще – мовчати), *il ne faut point juger les gens sur l'apparence* (не треба судити про людей за їх зовнішністю), *à l'oeuvre on connaît l'artisan* (видно майстра по роботі), *la raison du plus fort est toujours la meilleure* (у сильного завжди безсило вина), *en toute chose il faut considérer la fin* (мета не виправдовує засоби) та ін. Почерпнувши їх із народної мови, Лафонтен на довгі віки популяризував їх і сприяв подальшому використанню у справі виховання.

За багатотисячолітню історію французький народ накопичив декілька тисяч прислів'їв і приказок, багато з яких використовують і тепер, і великий відсоток із них спрямований на виховання таких чеснот, як працьовитість, любов до Батьківщини та родини, кмітливість, справедливість, винахідливість, подолання труднощів та зла, серед яких: *à coeur vaillant rien d'impossible* (для хороброго серця немає нічого неможливого), *après l'effort*

le réconfort (після роботи відпочинок), bien mal acquis ne profite jamais (чуже добро не в прибуток), ce n'est pas tous les jours dimanche (не кожен день неділя), chacun son métier et les vaches seront gardées (корови будуть цілі, якщо кожен буде займатися своєю справою), enfant brûlé a peur du feu (дитина, що опеклася, боїться вогню), faute avouée est à demi pardonnée (визнана помилка наполовину пробачається), l'argent sert l'homme sage et gouverne le sot (гроші слугують мудрій людині та керують дурною), il faut tourner sept fois la langue dans sa bouche avant de parler (треба сім разів прокрутити язика в роті, перш ніж говорити), tel père tel fils (який батько, такий і син), tu ne perds rien pour attendre (чекаючи, нічого не втрачаєш), on choisit ses amis mais pas sa famille (обирають друзів, а не родину) тощо [7].

Висновки. Народна творчість французького народу збагатила скарбницю світового фольклорного фонду; вона стала невичерпним джерелом для народної педагогіки та зробила значний внесок у викарбовування французького національного характеру. Багатогранний характер народної педагогіки Франції є надзвичайно плідним матеріалом для дослідження, тому в подальшому планується дослідити народні традиції в XVIII–XIX ст.

Список використаної літератури

1. Записки Юлия Цезаря и его продолжателей о Галльской войне, о гражданской войне, об Александрийской войне, об Африканской войне / под ред. И. И. Толстого. – Москва ; Ленинград : Изд-во академии наук СССР, 1948. – 560 с.
2. Конвенція ООН про права дитини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.just.gov.ua/content/267>.
3. Швець Т. А. Народопедагогічні традиції виховання у Франції: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Т. А. Швець. – Київ, 1996. – 183 с.
4. Guizot F. Histoire de la civilization en France depuis la chute de l'empire romain / F. Guizot. – Paris : Didier, 1840. – Т. 4 – 460 p.
5. Lavallée T. Histoire des Français, depuis le temps des Gaulois jusqu'en 1830 / T. Lavallée, J. Hetzel. – Paris : Charpentier, 1844. – Т. 1 – 460 p.
6. L'Industrie Musicale au Sénégal: Essai d'Analyse / Saliou Ndour (Editor). – Dakar : CODESRIA, 2008 – 196 p.
7. Muñoz J. S. El refranero hoy en Francia / J. S. Muñoz // Paremia. – 2008. – № 17. – P. 209–222.
8. Petit Larousse illustré : dictionnaire encyclopédique pour tous / P. Larousse. – Librairie Larousse, 1975 – 1814 p.

Стаття надійшла до редакції 20.09.2016.

Конопельцева Е. Г. Идеи народной педагогики как основа для становления традиций семейного воспитания во Франции

В статье рассмотрены народная педагогика Франции и факторы, которые повлияли на ее развитие. Приводится определение понятия "традиции" французских исследователей и ведомости об истоках народных традиций во Франции, их запечатление в человеческом сознании при помощи фольклора. Раскрывается смысл традиций народного воспитания друидов и галлов во времена Римской империи. Дано детальное описание рыцарского воспитания, его традиций и идеалов; освещается образ настоящего француза, который существовал в тогдашнем обществе и выполнял воспитательную функцию образца для подрастающих поколений. Приводятся сведения о влиянии народного творчества на произведения французских писателей и обратное педагоги-

ческое влияние этих трудов на традиции семейного воспитания ребенка во Франции, а также дальнейшее развитие народной педагогики. Проанализирован ряд французских пословиц и очерчено их воспитательное влияние на моральное, эстетическое, трудовое, умственное, гражданское и физическое воспитание; установлена взаимосвязь между традициями народной педагогики и семейным воспитанием во Франции.

Ключевые слова: семейное воспитание, Франция, народная педагогика, традиции, фольклор, сказки, пословицы, рыцарское воспитание.

Konopeltseva O. Ideas of Folk Pedagogy as the Foundation for Traditions of Family Upbringing in France

The article is dedicated to the traditional pedagogy in France and factors which have influenced its development. Definitions of traditions of French scientists have been given, the source of folk traditions in France have been established. Folk traditions are proved to be the foundation for traditional pedagogy and throughout years they directly influenced the formation of a human essence, a typical image of what an average person is expected to be. Traditional pedagogy based on folk traditions has been reflected in a number of fairies, songs, myths, rhymes, dances, games, lullabies, fables, customs, beliefs and chivalry novels. The information about druids' and Gauls' pedagogy has been examined. A detailed description of chivalry upbringing such as the chivalry code, customs, life in court, relations with a lord, jobs and responsibilities in court, chivalry beliefs, ideas, spiritual credo, good manners, respect for a lady, service and devotion to the fatherland and given vows and promises as well as the image of a true Frenchman which existed in the society of that time and fulfilled a pedagogical function for the young generations have been provided. The article also contains a scrupulous analysis of literature such as ballads, legends and novels on chivalry promoted by troubadours which have survived up to the present times. The information about the influence of folklore on the works of French writers and the reverse pedagogical influence of these works on the traditions of family upbringing in France and further development of traditional pedagogy are given as well as the outstanding fables and fairies and their usage and impact on children's upbringing are analyzed. A number of French proverbs have been analyzed and their pedagogical impact on moral, esthetic, labour, intellectual, civil and physical education has been distinguished; there have been established a connection between the traditions of folk pedagogy and family upbringing in today's France.

Key words: family upbringing, France, traditional pedagogy, traditions, folklore, fairy tales, proverbs, chivalry upbringing.